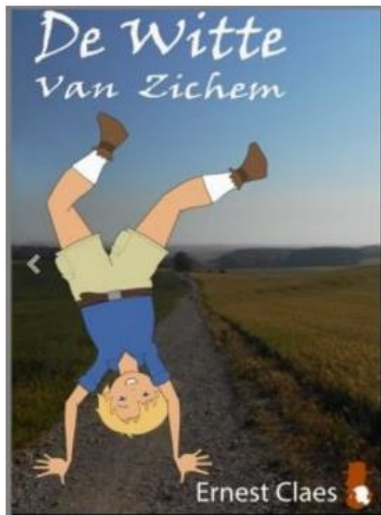

Strip to Identity

De verbindende kracht van visuele geletterdheid

“Reik elkaar de hand”: het Miniemeninstituut volgt met het internationaal project "Strip to Identity" de raad op van Ernest Claes.

Of hoe streven naar burgerzin van het begin van de 20ste eeuw weer actueel wordt in de 21ste.

Jongeren uit verschillende culturen leren zichzelf en elkaar kennen en appreciëren. Partners uit 12 verschillende landen maken elk een stripverhaal waarin ze hun eigenheid te kennen geven. Door elkaars stripverhalen te lezen worden bruggen geslagen tussen jongeren uit alle uithoeken van Europa en zelfs daarbuiten. Zo leren ze met de verschillen omgaan en ontdekken uiteindelijk zelfs gelijkenissen die de broze kiem vormen van een gemeenschappelijke Europese identiteit. Een identiteit die ieders beeldverhaal is.

Hoe is de projectnaam “Strip-to-Identity” te interpreteren?

Strip heeft duidelijk een dubbele betekenis:

- “To strip”: het ontdoen van overbodige franjes en terugkeren naar de essentie. De leerlingen gaan op zoek naar de Vlaams-Brabantse eigenheid door het verhaal van “De Witte van Zichem” te analyseren.
- “Een strip”: een album dat aan de hand van een beeldverhaal een verhaallijn uitzet. De roman is hierbij volledig in de vorm van een stripverhaal gegoten.

Onderwijs van de 21ste eeuw

In het Miniemeninstituut probeert een groep leraren met dit ambitieuze project de bakens te verzetten. Stap voor stap maar toch... zetten ze vol overgave in op leesbevordering (ook visuele geletterdheid) en andere sleutelcompetenties, o.a. communicatie in de moedertaal en in vreemde talen, digitale, sociale, creatieve competenties en leercompetenties. Leraren professionaliseren zich in het buitenland en doen voorstellen om lessen inhoudelijk sterker, aantrekkelijker, afwisselender te

maken en via projectcompetenties op een andere, niet-reproductieve, niet-kennisgerichte manier te evalueren. Een stand van zaken is te vinden op www.striptideidentity.eu (projectwebsite).

In zijn boek “Onderwijs voor de 21ste eeuw” haalt Kris Van den Branden enkele mooie voorbeelden aan van reeds bestaande pedagogische initiatieven die het label “modern onderwijs” verdienen. Hij ziet onderwijs als een krachtige hefboom voor een beter leven en een beter wereld. Iets wat hij alvast met Ernest Claes gemeen heeft.

Met het internationale schoolproject “Strip to Identity” worden aan het begin van die 21ste eeuw al heel wat sleutelcompetenties nagestreefd en bereikt. Van den Branden hertaalt en concretiseert de Europese sleutelcompetenties voor het onderwijs met de werkwoorden “doen werken”. Nemen we bijvoorbeeld “taal en informatie, kennis, verbeelding, moderne technologie, sociale relaties, verandering en de eigen *leerkracht* doen werken”. In het verleden streefden de zogenaamde vakoverschrijdende eindtermen (VOET'en) zulke competentie na. Inderdaad, nastreven. Vaak kwam men ook niet verder dan dat. Met *Strip2ID* als voorbeeld zien we dat leerlingen leren hoe ze die competentie kunnen doen werken. Een overzicht:

Strip2ID in de praktijk	Competenties in theorie
Taal en informatie doen werken bij het maken van de didactische fiches bij en de Engelse vertaling van de strip en de toelichting tijdens de persvoorstelling.	Leerlingen leren kritisch met informatie omgaan. Ze nemen een actieve rol op bij het vinden, selecteren, structureren, evalueren en doelgericht gebruiken van informatie. Niet Google maar zichzelf bepalen de waarde van informatie. <i>Copy and paste</i> wordt <i>taste and paste!</i> Nadien communiceren ze de complexe informatie op een heldere manier.
Kennis doen werken door de feiten in een ruimere context te zien, bijv. de invloed van de godsdienst op de verzuiling.	Leerlingen leren kritisch en genuanceerd nadenken over de geleerde feiten. Ze leren deze feiten niet om ze voor een toets of examens te reproduceren maar leren ze te begrijpen om andere kansen mee te grijpen.
Verbeelding doen werken door <i>trial and error</i> bij het teken- en schrijfproces toe te passen. Herteksten en afbeeldingen creëren vraagt <i>tinkering</i> .	Leerlingen komen los van vaste denkpatronen. Het stripverhaal is een resultaat van <i>tinkering</i> : knutselen, sleutelen. Fouten en variaties zijn de bouwstenen van de evolutie. Creativiteit is een stap in de richting van probleemoplossend denken, een vaardigheid die werkgevers meer en meer verlangen.
Moderne technologie doen werken met de Office- en Microsoft 365-toepassingen, Pixton en Adobe Photoshop en Indesign.	Leerlingen worden digitaal geletterd door het basis-ICT-niveau te overstijgen. Ze worden niet alleen mediawijs maar leren sneller omspringen met nieuwe digitale toepassingen. Dit wapent hen voor wat hen op de 21 ^{ste} -eeuwse werkvloer te wachten staat. Daarom moet onderwijs multimediaal en digitaal zijn.
Sociale relaties doen werken door samenwerking en conflictsituaties tijdens het project te omarmen en als voorbeeld van een leerproces te stellen.	Samen kunnen mensen ontzettend veel bereiken en samenwerken geeft ook grote voldoening. Leerlingen moeten leren constructief samen te werken met anderen, andere standpunten en culturen te respecteren, compromissen uit te werken en sociale conflicten op een vreedzame manier te beslechten.
Verandering doen werken door soepel om te springen met veranderingen die een “organisch” project met zich meebrengt: verschuivende deadlines en prioriteiten, moeilijkheden met de bewerking van foto's enz.	Leerlingen moeten gevormd worden tot jonge mensen die jobs kunnen uitvoeren die nu nog niet bestaan, oplossingen kunnen bedenken voor problemen die nu nog niet bestaan. Ze moeten de standvastigheid ontwikkelen om niet in paniek te slaan als hun omgeving plots nieuwe eisen stelt of de gekende techniek niet meer blijkt te werken. Belangrijker is misschien zelfs nog om te leren omgaan met het fenomeen verandering zelf. Wie zich het best aan de veranderingen in zijn omgeving aanpast, overleeft.

De eigen <i>leerkracht</i> doen werken door via het project te tonen dat onderwijs in de 21 ^{ste} eeuw enorme leerkanen biedt: nieuwe software, internationale contacten en nieuwe onderwijsmethodes.	Eerder dan gericht te zijn op onmiddellijk resultaat moeten leerlingen beseffen dat ze levenslang zullen (moeten) leren en moeten (blijven) vertrouwen in hun eigen leer-vermogen. Met een interessant leeraanbod krijgen leerlingen weer energie om te investeren in schoolactiviteiten, vermindert het aantal faalervaringen en stijgt het geloof in hun eigen leervermogen en de kans op vervolgstudies na het secundair onderwijs.
--	--

Lokale vs. Europese identiteit

In haar opiniestuk op www.striptideentity.eu schrijft de Ierse antropologe Sheila Casey: “Tijdens een familie-uitstap naar het mooie Baskische Bilbao, waar een sterke regionale identiteit in vele facetten van het dagelijkse leven voelbaar is, zag ik op het uitstalraam van een computerwinkel volgend opschrift: CULTURE IS YOUR OPERATING SYSTEM (cultuur is je besturingssysteem). Het citaat is van Terence McKenna, kleurrijk maar controversieel denker. In 1996 zei hij het volgende: “Je bent niet naakt als je je kleren uittrekt; je draagt nog altijd je religieuze overtuigingen met je mee, je vooroordelen, je angsten, illusies en ontgoochelingen. Als je het culturele besturingssysteem stillegt, sta je in principe naakt voor de inspectie van je eigen psyche [...] en het is vanuit deze positie, een positie buiten het culturele besturingssysteem dat we kunnen beginnen onszelf echte vragen te stellen zoals “wat betekent mens zijn? In wat voor omstandigheden zitten we gevangen?” Anders geformuleerd: de cultuur waarin we opgroeien of leven doet vaak dienst als een lens waardoor we de wereld bekijken, waardoor we anderen beoordelen en waardoor onze identiteit vorm krijgt. Cultuur heeft hier niets te maken met “cultuur met een grote C” of “cultuur hebben” of sociale klasse. Cultuur heeft eerder te maken met alles wat we leren in de samenleving waar we deel van uitmaken – de eenvoudige handelingen en gewoontes die bepalen hoe we ons gedragen en hoe we reageren op het gedrag van anderen.”

Casey interviewde de leerlingen die actief meewerken aan het stripverhalenproject en stelde elk van hen de vraag wat identiteit voor hen betekent en welke voorstellingen ze zich hadden gemaakt bij de identiteit van de deelnemers uit de andere landen. Uit hun antwoorden bleek dat ze zich bewuster waren geworden van de onderlinge verschillen en overeenkomsten en dit dankzij de tijd die ze tijdens de projectontmoetingen met elkaar hadden doorgebracht. Ze hadden een duidelijker zicht op hoe hun eigen cultuur de manier waarop ze anderen zagen, beïnvloedde.

Dat zou wel eens waar kunnen zijn, zal u wellicht denken, maar wat is nu precies de link tussen (Europese) identiteit en strips? We gaan alweer te rade bij Sheila Casey. Een bezoek aan het stripmuseum in Brussel gaf haar nog meer voer tot nadenken over haar ideeën over een culturele identiteit en hoe dit tot uitdrukking komt in verhalen en beelden. Op een van de infopanelen van het museum staat het antwoord op de vraag “Maar wat is een strip nu eigenlijk?": “De resultaten van artistieke ontwikkelingen zo oud als de mensheid zelf, gevoed en verrijkt door allerlei culturen en technologische revoluties zoals de eerste krant of de kleurendruk. Anders gezegd: een strip is een reeks beelden die samen een verhaal vormen waarbij het scenario in de beelden geïntegreerd is. Vanaf hier doen de verbeelding en het talent van de auteurs de rest.”

Zoals het verhaal in een strip wordt opgebouwd door beelden geven onze cultu(u)r(en), handelingen en gewoontes (onze besturingssystemen) vorm aan de manier waarop we ons gedragen en helpen ze ons ook vorm te geven aan onze persoonlijke verhalen, onze biografieën, onze identiteit. Dankzij de waaier aan interculturele activiteiten (zoals projectvergaderingen, mobiliteiten en uitwisselingen van leerlingen en leerkrachten alsook grensoverschrijdende samenwerking aan de stripverhalen) is Strip to Identity een uniek project. Het nodigt iedereen die erbij betrokken is uit om zich als aspirant-antropologen, bewust te worden van zijn of haar eigen culturele besturingssystemen en van de invloed die onze perceptie van elkaar óp elkaar heeft. Alleen dit besef maakt het mogelijk om in te zien wat jij ziet als gelijkenissen en verschillen (goede of slechte) tussen jou en je medemens die onze

identiteit boetseren tot wat ze is. Gebruik daarom je cultureel besturingssysteem, je verbeelding en je talent om de kern van je identiteit te vinden... en nog veel meer.

Visuele geletterdheid door lezen en strips maken

“Koning, keizer, admiraal, kijken kunnen we allemaal”, schrijft Olivier Rieter in zijn essay “Strips en wetenschap”. “Maar dieper waarnemen en interpreteren wat je ziet, is een ander verhaal. Best vreemd dat we er alles aan doen om kinderen teksten te leren lezen maar veel minder aandacht besteden aan het lezen van beelden. Tijdens voorlees- en bijbehorende verwerkingsactiviteiten zou het onderwijs een stevigere basis kunnen leggen voor visuele geletterdheid” gaat Rieter verder in zijn betoog.

Wat is visuele geletterdheid?

De term “visual literacy” dateert al uit 1969 en komt van de International Visual Literacy Association (IVLA). Als je de definitie van mediawijsheid van de Raad van cultuur uit 2005 vertaalt naar visuele geletterdheid, krijg je dit: “Visuele geletterdheid is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarover we moeten beschikken om ons bewust, kritisch en actief te bewegen in de complexe en steeds veranderende beeldcultuur.”

Bij visuele geletterdheid spelen in elk geval drie factoren een rol: cognitie, betekenis en het maakproces. Iemand heeft het beeld gemaakt. Wij zien het via onze ogen en geven er via onze hersenen betekenis aan. Aan deze factoren moet het onderwijs veel meer aandacht besteden en dat doen leerlingen en leerkrachten samen in het project “Strip to Identity”.

Visuele geletterdheid en lezen

In het boek “Engaging the eye generation” pleit auteur en leerkracht Johanna Riddle voor de ontwikkeling van intelligente waarneming. We kunnen kinderen al op jonge leeftijd intelligent leren waarnemen als we ze laten zien hoe ze beelden kunnen interpreteren en hoe communiceren over en met beelden in elkaar steekt. Helaas gebeurt dat nog te weinig, waardoor we – beter laat dan nooit – wat oudere leerlingen met deze problematiek confronteren. Voor professionals betekent dit nog meer integratie van verschillende vormen van geletterdheid: aandacht besteden aan cognitie, betekenis en maakproces door veel vragen te stellen aan de leerlingen over wat ze zien en erover discussiëren. Dus: samen beelden intensief observeren, analyseren en bespreken. Dat gaat van gezichtsuitdrukkingen tot lettertype en kleurgebruik. Elk aspect van een beeld draagt bij aan de betekenis die je er als waarnemer aan toekent.

Waarom visuele geletterdheid?

Als je kinderen vanaf jonge leeftijd de handvatten meegeeft om bewuster te kijken, worden ze kritischere beeldwaarnemers. Dat is belangrijk want er komen steeds beelden binnen, vooral via (digitale) media. En de invloed van die (media)beelden is groot. Ze hebben vaak als doel ons te entertainen of te verleiden tot een aankoop. De beelden komen binnen via apparaten als TV, PC- of tabletscherm. Kinderen en jongeren nemen deze beelden vaak passief op: er is geen sprake van kritisch bewustzijn, denken of analyse van wat ze waarnemen. En juist dat zijn vaardigheden voor de toekomst, sleutelcompetenties van de 21ste eeuw.

Visuele geletterdheid en voorlezen

Even een brug leggen naar kinderboeken en voorlezen. De meeste leerkrachten werken natuurlijk al aan visuele geletterdheid. In een goed beeldverhaal vullen tekst en beeld elkaar aan. Daarover praat je met leerlingen. Maar wat als je daar nog meer aandacht aan besteedt? Goed beelden kunnen lezen helpt kinderen om de wereld te begrijpen. Kleuren roepen bepaalde emoties op; de afstand tussen twee verhaalfiguren geeft hun relatie weer; door de afbeeldingen van verhaalfiguren met

elkaar te vergelijken op beeldkenmerken en ze te koppelen aan woorden uit de tekst zorg je voor een integratie van tekst en beeldanalyse. Met de strip “De Witte van Zichem” willen de makers juist ook het jonge (voor)leespubliek bereiken. Jong begonnen is namelijk half gewonnen.

Eerste leesboekjes hebben onder meer als doel woordherkenning, woordenschatvergroting en verhaal- en zinsstructuur te begrijpen. Meer aandacht voor visuele geletterdheid kan dit proces ondersteunen. Hoe je beelden interpreteert en maakt zijn competenties die bij mediawijsheid horen. In verwerkingsactiviteiten kan je nog meer gebruik maken van de computer en digitale camera's om visuele geletterdheid te ontwikkelen. Via programma's als PowerPoint en Photoshop kan je eigen digiboeke maken waarbij heel veel vaardigheden samen komen: motorische: tekenen, schrijven, knoppenvaardigheden, cognitieve vaardigheden: hoe zit de verhaallijn logisch in elkaar en wat voor invloed heeft het als ik de volgorde van afbeeldingen verander; grafische kennis: wat is de invloed van een bepaald lettertype op de sfeer van het verhaal; samenwerken: wat moet een tekening tonen om het verhaal duidelijk te maken aan kinderen die nog niet goed kunnen lezen, enzovoort.

Ook als leerlingen niet zo technisch vaardig zijn om dit allemaal te doen, kan je met onlineprogramma's als Pixton aan de slag gaan met mooie strips als resultaat. Enkele voorbeelden zijn terug te vinden op de [website van Strip to Identity](#).

Gerichte aandacht voor visuele geletterdheid zorgt ervoor dat leerlingen leren goed met tekst en beelden te communiceren. Dat is steeds belangrijker in een wereld vol beelden. Recente studies tonen aan dat strips een volwassen, gevarieerd medium vormen dat niet meer weg te denken is uit de moderne visuele cultuur. In strips worden complete werelden getoond vanuit tal van filmische camerastandpunten, van het totaal shot tot de close-up en van het vogelperspectief tot het kikvorsperspectief. De strip is echter meer dan een broertje van de film. De wisselwerking en spanning tussen woord en beeld maakt de strip tot een bijzonder medium. De lezer is continu bezig de betekenis van het afgebeelde en het verwoorde te decoderen. In het leesproces worden de beeldfragmenten tot een geheel gemaakt, dat meer is dan de som der delen. In strips gaat het ook over de overgangen tussen de naast elkaar gezette afbeeldingen. De lezer moet het verband hiertussen kunnen begrijpen. Er kan sprake zijn van een overgang van scène naar scène, maar ook kunnen achter elkaar tal van aspecten van een bepaalde situatie worden getoond. Aldus kan het leesproces verlangzaamd worden. Zo kan een zomerse setting worden getoond door eerst een zonovergoten veld te laten zien, dan een boer die het veld bewerkt, dan vogels in de lucht tegen de achtergrond van een zomerse zonsondergang, vervolgens een zacht kabbelende rivier met de Witte en zijn vrienden die in het water stoeien en zich ten slotte languit in het gras laten opdrogen. Dat kan allemaal ook prima in een enkele prent, maar de keuze voor meerdere afbeeldingen doet de lezer er meer bij stil staan. Een beeldverhaal toont direct een bepaalde sfeer. Het roept meteen emoties op, nog voordat er een woord gelezen is. Toch wordt de lezer niet zo visueel overdonderd als bij het bekijken van een film. De teksten nodigen uit tot reflectie en de lezer moet vaak een inspanning doen om de paginalay-out te begrijpen.

De Witte van Zichem: actueler dan ooit

Sociale relaties geven aanleiding tot conflicten in ons leven en hebben zowel in het verleden als vandaag op regionaal, nationaal en wereldvlak de grootste drama's veroorzaakt. Aan de basis van veel van die conflicten ligt ons onvermogen om met verschillen tussen mensen om te gaan en de neiging om ons eigenbelang boven alles te stellen. Zo ziet ook Kris Van den Branden het in zijn boek “Onderwijs voor de 21ste eeuw”. “Er is geen ontkomen aan. In de 21ste eeuw van de globalisering worden onze straten, treinen, pleinen, klassen steeds diverser en kleurrijker. Zowel voor onze eigen persoonlijke toekomst als voor de toekomst van de mensheid en de hele planeet moeten we onze sociale relaties beter doen werken. Meer dan ooit moeten we leren samenwerken en samenleven met mensen die anders zijn. Meer dan ooit moeten we onze verschillen qua ideeën, expertise,

culturele bagage positief leren uitbuiten. Dus, eerder dan alleen te streven naar persoonlijk succes zullen jonge mensen in staat moeten zijn om constructief samen te werken met anderen, andere standpunten en culturen te respecteren, compromissen uit te werken en sociale conflicten op een vreedzame manier te beslechten. Eerder dan zich blind te staren op de ontplooiing van hun eigen identiteit moeten ze dat leren te doen met respect voor de keuzes en identiteit van anderen.”

Dankzij Jan Van Hemelrijck, de voorzitter van het Ernest Claesgenootschap, vonden we in het Ernest Claes-archief een video-opname terug met een boodschap van de auteur voor “de jeugd van (toen) tegenwoordig” uit 1965. Claes stelt er met groot optimisme en geloof in de jongeren dat ze niet allemaal “bedorven kinderen” zijn maar het met hun idealen ver kunnen schoppen. “Maar reikt elkaar de hand, helpt elkaar” zegt Claes in het fragment.

Verbondenheid, bruggen slaan in deze moderne maatschappij waarin verschillende culturen samenleven, elkaar beter leren begrijpen, elkaars cultuur, beeldverhaal, elkaars besturingssysteem leren interpreteren, inzien dat ieders leven een beeldverhaal is. Dat is ons doel. Elkaar begrijpen is elkaars identiteit (h)erkennen.

© Dirk Staf

Mee info op www.striptideentity.eu (Engels)

Reacties welkom op dirk.staf@min.ksleuven.be